

DTÖ 2013 DÜNYA TİCARET RAPORU Genişletilmiş Özet

Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)'nün her yıl yeni bir tema ile hazırladığı "Dünya Ticaret Raporu"nun 2013 yılı versiyonu, "gelecekte ticareti şekillendirecek etkenler" teması ile 18 Temmuz 2013 tarihinde kamuoyuyla paylaşılmıştır.

Önceki yıllardan farklı olarak DTÖ, belli bir ticaret politikasına odaklanmak yerine dünya ticaretini etkileyen faktörleri incelemeye yönelik bir rapor hazırlamayı tercih etmiş; raporun tanıtım toplantısında da kriz nedeniyle artan işsizliğin ticarete korumacı önlemlere yönelmesi için baskı oluşturduğu, mevcut dengesizliklerin kısa vadede sosyal politikalar, uzun vadede ise eğitim ile giderilebileceği, her halükarda açık ticaret politikalarından vazgeçilmemesi gerektiği dile getirilmiştir.

Genişletilmiş özeti aşağıda sunulan raporda, ilerleyen teknoloji ile oluşan istihdam olanaklarının yanı sıra, mevcut yetenek ve becerilerin yeni teknolojilere uyum sağlayamaması durumunda doğacak işsizliğe dikkat çekilmekte; işsizlik ve eşitsizliğin yanı sıra çevre, makroekonomik ve finansal sorunların da çözüm beklediği belirtilmektedir.

Raporda ayrıca, teknolojik gelişmeler ve bilginin küreselleşme dolayısıyla hızla yayılmasının, ekonominin temel teorilerinden biri olan "karşılaştırmalı üstünlük teorisi"ni sorgulanır hale getirdiği vurgulanmaktadır. DTÖ'ye göre, teknolojinin hızla yayıldığı günümüzde, işgücü hareketliliği ve üretim faktörlerinin zamanla birikmesi gibi etmenlerin de katkısıyla, ülkelerin ihraç ettikleri ürünler de birbirlerine benzer bir kompozisyon oluşturmakta, buna mukabil ürün temelli uzmanlaşma zayıflamaktadır.¹

Küresel arz zincirlerinin yayılması ile birlikte küresel ticarete şeffaflığın sağlanmasına yönelik olarak DTÖ'ye önemli roller düştüğü belirtilen raporda, diğer uluslararası örgütlerle yapılacak işbirliğinin çevre, fikri mülkiyet, sağlık ve istihdam gibi alanlarda daha verimli sonuçlar doğuracağı değerlendirilmekte; bu bağlamda DTÖ gündeminin genişletilmesi önerilmektedir.

Raporda, küreselleşmenin süregelen bir değişim olduğu ancak geri dönülemez nitelikte olmadığı ayrıca ifade edilmekte; "savaş arası dönem" olarak bilinen 1919-1945 yılları arasında küreselleşme sürecinin geri çevrildiği, küresel entegrasyonun çözüldüğü ve bu eğilimin 1945 sonrasında tersine döndüğü belirtilmektedir. Mevcut durumda, gelişme yolundaki ülkelerin (GYÜ) küresel ticarettten aldıkları payın ciddi şekilde arttığına gözlemlendiğine ve Çin'in 1980'de küresel ihracatın sadece %1'ini gerçekleştirmiş olmasına rağmen aradan geçen otuz yıllık süreç içerisinde dünyanın en büyük ihracatçısı olmayı başardığına dikkat çekilmektedir.

DTÖ'nün hazırladığı alternatif senaryolara göre önümüzdeki yıllarda GYÜ'lerin ihracatlarının %1 ila %8,5 oranında artması, gelişmiş ülkeler için ise bu rakamların %1,5 ila %4,5 arasında değişmesi beklenmekte; her halükarda GYÜ'ler arası ticaretin küresel ticaretin ağırlığını (%43) teşkil edeceği vurgulanmaktadır.

¹ Raporun tanıtım toplantısında, karşılaştırmalı üstünlüğün artık ülkeler arasında değil bölgeler arasında olduğu, küresel arz zincirinde etkin ara malı sağlama yeteneğinin ülkelerin ihracat gücünü belirleyici bir faktör olduğu da ifade edilmiştir.

Rapor, iki ana bölümden oluşmaktadır:

I. 2012 ve 2013'te Ticarete Gerçekleşen Gelişmeler

- Bir ya da birden fazla ülkenin Avro'dan ayrılacağına ilişkin beklentiler de küresel mal ticaretinin yavaşlamasına neden olmuştur. Normal koşullar altında, ticaret küresel gayrisafi hasılanın iki katı kadar artarken, 2012 yılı için ticaret-gayrisafi hasıla oranı 1:1'e kadar gerilemiştir.
- İhracat halen Avrupa'da süregelen düşük talepten olumsuz etkilenmektedir. AB, 2012 yılı için küresel ithalatın %32'sini gerçekleştirmiştir.
- Çin'in GSYİH'sı %7,8, Hindistan'ınki ise %5,2 artmıştır. Bununla birlikte, yeni sanayileşen Hong Kong, Kore, Singapur ve Tayvan, AB'deki daralmadan olumsuz etkilenmiştir.
- Afrika, %9,3 ile diğer tüm ülke ve bölgelerden daha hızlı büyümüştür. Bu yüksek oranlı büyümede, 2011 yılında çatışmaların sona ermesini müteakip Libya'nın petrol ihracatına devam etmesinin büyük etkisi olmuştur.
- Afrika'nın ardından en hızlı büyüyen bölge Asya olmuştur. Asya'nın büyüme oranı %3,8 iken, Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) %3,7, Ortadoğu %3,3, Güney ve Orta Amerika %2,6, Kuzey Amerika %2,3 büyümüş; Avrupa'nın büyüme oranı ise % -0,1 olmuştur.
- Küresel ticarete ilişkin rakamlar incelendiğinde, ticaretin hacmine ilişkin rakamların (trade volume) değere ilişkin (trade value) rakamlardan fazla olduğu görülmektedir. 2012 için küresel mal ticareti değer olarak sadece %0,2 yükselerek 18,3 trilyon \$ olmuşken, hizmetler ticareti için rakamlar %2'lik artış ile 4,3 trilyon \$ olmuştur.
- 2012 için mal ticaretinde ise hacim artışı %2'dir. Bu oranın, ticaret hacminin azaldığı yıllar hariç tutularak bakıldığında 1981'den bu yana kaydedilen en düşük artış oranı olduğu görülmektedir.
- Hizmet ticareti, küresel ticaretin yaklaşık %19'luk kısmını kapsamaktadır. Bununla birlikte, halihazırda mevcut ticari istatistikler, ticaretin farklı evrelerinde sağlanan katma değer yerine brüt ticareti dikkate almakta ve bu yüzden hizmetlerin uluslararası ticarete katkısını olduğundan az (underestimate) hesaplamaktadır.² Yine de hizmet ticaretinde en büyük büyümeyi (%10, toplamda 105 milyar \$) gerçekleştiren bölgenin BDT olduğunu söylemek mümkündür. BDT'yi %9'luk büyüme ile Orta Doğu (125 milyar \$), %6 ile Asya (1.16 trilyon \$), yine %6 ile Güney ve Orta Amerika (136 milyar \$), %5 ile Afrika (90 milyar \$), ve % -3 ile Avrupa (2,02 trilyon \$) izlemiştir.
- Dolar cinsinden değerlendirildiğinde, ABD'nin finansal hizmetler alanında gerçekleştirdiği ihracat %4, İngiltere'nin %13, Almanya'nın %2, Fransa'nın ise %20

² Benzer şekilde, mal ticaretinde bir "şişirme" olduğunu söylemek de mümkündür. DTÖ raporuna göre, 1980'lerde tamamen Japonya'da üretilen bir televizyon küresel ticaret ve üretime 500 \$ katkı sağlarken, bugün Japonya'dan gelen 400 dolarlık parçaların Çin'de 100 dolarlık bir katma değer eklenerek birleştirilmesi küresel üretime (world GDP) yine 500 \$ katkı sağlayacak, buna karşın küresel ticaret 400 + 500=900 \$ artmış olacaktır.

daralmıştır. Bu daralma, Avro bölgesindeki krizden derin bir şekilde etkilenen Yunanistan'da %29, Kıbrıs Rum Kesimi'nde ise %21 oranında gerçekleşmiştir. Buna karşın Çin'in finansal hizmetler ticareti %58 artış göstermiştir.

- Mal ticaretinde rakamlar daha olumludur. Kuzey Amerika'nın mal ihracatı %4'lük bir artış göstererek 2,37 trilyon \$'a ulaşmıştır. Güney ve Orta Amerika'nın mal ihracatı büyük değişiklik göstermeyerek 749 milyar \$ olmuş, Avrupa'nın ihracatı %4 azalarak 6,37 trilyon \$, ithalatı ise %6 azalarak 6,52 trilyon \$'a gerilemiştir.
- BDT ülkelerinin ihracatı %2'lik artışla 904 milyar \$, ithalatı %5 artışla 568 milyar \$ olmuş; Afrika için ihracat ve ithalattaki rakamlar sırasıyla %5 (626 milyar \$) ve %8 (604 milyar \$); Ortadoğu için %3 (1,29 trilyon \$) ve %6 (7,21 trilyon \$), Asya için ise %2 (5,64 trilyon \$) ve %4 (5,79 trilyon \$) olarak raporda yer edinmiştir.
- Tablolara bakıldığında 2012 yılında AB ve ABD'nin gerçekleştirdikleri ihracatın görece istikrarlı olduğu görülmektedir. Ülkemizin 153 milyar \$ ile 22. büyük mal ihracatçısı, 237 milyar \$ ile 15. büyük mal ithalatçısı olduğu belirtilen rapora göre, ülkemiz hizmet ticaretinde ise 42 milyar \$ ile 17. büyük ihracatçı ve 19 milyar \$ ile 27. büyük ithalatçı konumunda yer almıştır.
- Mal ticaretinde ilk on ihracatçı ve ithalatçı:

Sıra	İhracatçı	Değer (mr \$)	Pay	Yıl. Değ.%	Sıra	İthalatçı	Değer (mr \$)	Pay	Yıl. Değ.%
1	Çin	2.049	11,2	8	1	ABD	2,335	12,6	3
2	ABD	1.547	8,4	5	2	Çin	1,818	9,8	4
3	Almanya	1.407	7,7	-5	3	Almanya	1,167	6,3	-7
4	Japonya	799	4,4	-3	4	Japonya	886	4,8	4
5	Hollanda	656	3,6	-2	5	İngiltere	680	3,7	1
6	Fransa	569	3,1	-5	6	Fransa	674	3,6	-6
7	Kore	548	3	-1	7	Hollanda	591	3,2	-1
8	Rusya	529	2,9	1	8	Hong-Kong	554	3	8
9	İtalya	500	2,7	-4	9	Kore	520	2,8	-1
10	Hong-Kong	493	2,7	8	10	Hindistan	489	2,6	5
...*	21	Türkiye	237	1,3	-2

* Ülkemiz, raporda yer verilen ilk 30 ihracatçı arasında yer almamaktadır.

• Hizmet ticaretinde ilk on ihracatçı ve ithalatçı:

Sıra	İhracatçı	Değer (mr \$)	Pay	Yıl. Değ.%	Sıra	İthalatçı	Değer(mr \$)	Pay	Yıl. Değ.%
1	ABD	614	14,1	4	1	ABD	406	9,9	3
2	İngiltere	278	6,4	-4	2	Almanya	285	6,9	-3
3	Almanya	255	5,9	-2	3	Çin	281	6,8	19
4	Fransa	208	4,8	-7	4	İngiltere	176	4,3	1
5	Çin	190	4,4	4	5	Japonya	174	4,2	5
6	Hindistan	148	3,4	8	6	Fransa	171	4,2	-10
7	Japonya	140	3,2	-2	7	Hindistan	125	3	1
8	İspanya	140	3,2	-1	8	Singapur	117	2,8	2
9	Singapur	133	3,1	3	9	Hollanda	115	2,8	-5
10	Hollanda	126	2,9	-7	10	İrlanda	110	2,7	-5
28	Türkiye	42	1	9*

* Ülkemiz, raporda yer verilen ilk 30 ithalatçı arasında yer almamaktadır.

• Mal ticaretinde ilk on ihracatçı ve ithalatçı (AB-içi ticaret hariç):

Sıra	İhracatçı	Değer (mr \$)	Pay	Yıl. Değ.%	Sıra	İthalatçı	Değer(mr \$)	Pay	Yıl. Değ.%
1	AB-dışı ihracat	2.166	14,7	0	1	ABD	2.335	15,6	3
2	Çin	2.049	13,9	8	2	AB-dışı ithalat	2.301	15,4	-4
3	ABD	1.547	10,5	5	3	Çin	1.818	12,2	4
4	Japonya	799	5,4	-3	4	Japonya	886	5,9	4
5	Kore	548	3,7	-1	5	Hong-Kong	554	3,7	8
6	Rusya	529	3,6	1	6	Kore	520	3,5	-1
7	Hong-Kong	493	3,4	8	7	Hindistan	489	3,3	5
8	Kanada	455	3,1	1	8	Kanada	475	3,2	-2
9	Singapur	408	2,8	0	9	Meksika	380	2,5	5
10	Suudi Arabistan	386	2,6	6	10	Singapur	335	2,5	4
22	Türkiye	153	1	13	15	Türkiye	237	1,6	-2

- Hizmet ticaretinde ilk on ihracatçı ve ithalatçı (AB-içi ticaret hariç):

Sıra	İhracatçı	Değer(mr \$)	Pay	Yıl. Değ.%	Sıra	İthalatçı	Değer (mr \$)	Pay	Yıl. Değ.%
1	AB-dışı ihracat	823	24,6	-1	1	AB-dışı ithalat	639	20	-4
2	ABD	614	18,3	4	2	ABD	406	12,7	3
3	Çin	190	5,7	4	3	Çin	281	8,8	19
4	Hindistan	148	4,4	8	4	Japonya	174	5,4	5
5	Japonya	140	4,2	-2	5	Hindistan	125	3,9	1
6	Singapur	133	4	3	6	Singapur	117	3,7	3
7	Hong-Kong	126	3,8	7	7	Kanada	105	3,3	1
8	Kore	109	3,3	16	8	Kore	105	3,3	7
9	İsviçre	88	2,6	-7	9	Rusya	102	3,2	16
10	Kanada	78	2,3	-1	10	Brezilya	78	2,4	7
17	Türkiye	42	1,3	9	27	Türkiye	19	0,6	-3

II. Dünya Ticaretinin Geleceğini Etkileyecek Etmenler

Raporun bu kısmı, dört temel bölümden oluşmaktadır:

1. Uluslararası Ticarete Eğilimler
2. Uluslararası Ticareti Etkileyen Ekonomik Etmenler
3. Ticarete Açıklık ve Geniş Sosyo-ekonomik Bağlam
4. Çok Taraflı Ticari İşbirliği için Olasılıklar

1. Uluslararası Ticarete Eğilimler

- Ötümüzdeki dönemde teknoloji, nüfus ve işgücü artışı, doğal kaynaklar, talep değişiklikleri, maliyetler ve ticari ve coğrafi diğer sebepler, küresel ticareti etkileyen faktörler arasında yer alacaktır. Ticaret, küresel arz ve talepte meydana gelen değişiklikleri ve eşitsizlikleri dengeleyecek "aktarma kayışı" (transmission belt) olarak görev görmeye devam edecektir.
- Mevcut durumda, ekonomilerin birbirine entegre olduğu küresel tedarik zincirlerinden bahsetmek mümkün olsa da, geçmişte de görüldüğü üzere, küreselleşme kaçınılmaz bir olgu veya geri döndürülmesi mümkün olmayan bir süreç değildir. Bu minvalde, I. Dünya Savaşına kadar olan dönem, küreselleşmenin ilk evresi olarak değerlendirilmekte; iki savaş arası dönem küreselleşmenin geri çevrilmesi (de-

globalization), 2. Dünya Savaşı sonrası evre ise yeniden küreselleşme veya küreselleşmenin ikinci evresi olarak adlandırılmaktadır.

- Küreselleşmenin ilk evresine buhar gücü, telgraf ve Süveyş Kanalı'nın açılması damgasını vurmuştur. Bu çerçevede, 19. yüzyıl boyunca kara yolu ile ulaşım maliyetleri %90, transatlantik ulaşım maliyetleri ise %60 azalmıştır.
- Küreselleşmenin geri çevrildiği evre korumacı politikalarla şekillenmiştir. Savaşın geride bıraktığı yıkımın üstesinden gelebilmek için ülkeler hem sanayinin yeniden yapılandırılması, hem geri dönen askerlerin istihdamı, hem de hammadde ve gıda kıtlığı gibi sorunlarla mücadele etmek zorunda kalmış; dolayısıyla savaş öncesi dönemin açık ticareti (trade openness) iki savaş arası dönemde kaybolmuştur.
- Buna karşın, 2. Dünya Savaşı sonrasında, uluslararası alanda ekonomik işbirliğine önem verilmiş, Marshall Planı ile ABD yardımlarından istifade eden Avrupa, zaman içerisinde AKÇT, AET ve AB'yi kurmuştur.
- Savaş sonrası dönem küreselleşmesinin dikkat çeken özelliği, üretimde iki temel ayrışmanın (unbundling) gerçekleşmiş olmasıdır. Bunlardan biri üretim ve fabrikaların tüketicilerden ayrılması, diğeri ise üretim aşamalarının yan yana olmaktan çıkmasıdır. Tüm bu gelişmelerin neticesinde oluşan üretimin dışa kaydırılması (offshoring / outsourcing) ise, paradoksal şekilde, gelişmiş ülkelerde sanayileşmenin geri çevrilmesi (de-industrialization) riskini doğurmaktadır.
- Gelişme yolundaki ülkeler (GYÜ), 1980'de küresel ihracatın %34'ünü, 2011'de ise %47'sini gerçekleştirmiş; aynı dönemde gelişmiş ülkelerin payı ise %66'dan %53'e düşmüştür. Bu dönemde en çarpıcı büyüme Çin tarafından gerçekleştirilmiştir. 1980'de %1'lik pay ile GYÜ'ler arasında onuncu en büyük ihracatçı olan Çin, 2011'de payını %11'e çıkarmış ve yine GYÜ'ler arasında en büyük ihracatçı olmuştur.
- Çin'in 2012 yılında kaydettiği büyüme, diğer tüm büyük ekonomileri geçmiştir. DTÖ raporunda, bu ülkenin, mevcut ekonomik durumunu, konteynir taşımacılığında 1970'lerde meydana gelen değişikliklere borçlu olduğu belirtilmektedir.
- AB, ABD ve Japonya'nın, 1980-2011 döneminde gerçekleştirdiği ihracatın küresel ihracat içindeki payının sırayla %37'den %30'a, %11'den %8'e, %6'dan %5'e düştüğü görülmektedir. Benzer eğilimler ithalat cephesinde de kendini göstermektedir. Bu minvalde, ABD'nin 1980-2011 döneminde gerçekleştirdiği ithalatın küresel ithalat içindeki payı %12'den ancak %13'e çıkmış; AB'nin küresel ithalattan aldığı payın %41'den %30'a, Japonya'nın ise %7'den %5'e düştüğü gözlemlenmiştir.
- Söz konusu dönemde ülkemizin küresel mal ihracatından aldığı pay %0,14'ten %0,74'e çıkmış; bu artış ülkemizi 1980'lerin 67. büyük ihracatçısı olmaktan 2011'in 32. büyük ihracatçısı konumuna yükseltmiştir. Benzer şekilde, küresel mal ithalatında da %0,38 olan payımız, %1,31'e çıkmış; böylece ülkemiz 51. büyük ithalatçıdan 20.liğe yükselmiştir.

³ AB ülkelerinin ihracatı ayrı ayrı sayıldığında, Çin en büyük ihracatçı konumuna yükselmektedir.

- Raporda ayrıca, ülkelerin ihracat çeşitliliklerini gösteren bir endekse de yer verilmektedir. Buna göre, 1990-2010 arasında ülkemizin ihraç ettiği ürünlerin çeşitliliği 0,05 puanlık bir artış göstermiştir. Rapora göre ülkemiz, mal (manufactures), otomotiv ürünleri, diğer makineler ve tekstilde rekabetçi avantajını artırmış, tarımda ise yitirmiştir.
- Aynı dönemde ABD'nin ihraç ürün çeşitliliği 0,04 puan artmış, AB ülkelerinden Fransa'nın 0,05, Almanya'nın 0,02, İngiltere'nin ise 0,07 düşmüştür. Sözkonusu dönemde en yüksek artışı 0,63 puan ile Nepal gerçekleştirmiş, -0,76 puan ile Mozambik de ürün çeşitliliğini en fazla yitiren ülke olmuştur.
- Raporda, aralarında ülkemizin de zikredildiği Brezilya, Çin, Rusya ve Hindistan gibi büyük GYÜ'lerin hızlı ekonomik büyüme gerçekleştirdiği, ancak büyümenin şeklinin ülkeden ülkeye farklılık gösterdiği; bazen emek ve sermayenin ihracata yönelik üretimi arttıracak şekilde bir araya getirildiği, bazen de büyümenin küresel mal fiyatlarına bağlı seyrettiği belirtilmektedir. Bu çerçevede, ilk durumda yakalanan büyümenin sürdürülebilirliğinin, ikinci duruma kıyasla oldukça yüksek olduğuna da dikkat çekilmektedir.
- Her ülkenin küresel ticarete farklı bir konumda olduğu bilinmektedir. Bu itibarla raporda, ihracatta katma değerlere bakılmasının etkin bir yöntem olabileceği ifade edilmektedir. Bu çerçevede, ihracatta katma değer oranlarına bakıldığında, DTÖ raporunda yer alan 1995-1997 evresine dair verilere göre, en büyük düşüş Macaristan, Polonya, Çek Cumhuriyeti gibi Doğu Bloku ülkelerinin yanı sıra Türkiye, Kore ve Tayvan'da yaşanmıştır. Bu düşüşün, sözkonusu ekonomilerin küresel arz zincirlerine artan oranda entegrasyonlarından kaynaklandığı da raporda değerlendirilmektedir.
- Küresel ticaret verileri katma değer metodu ile incelendiğinde, Çin'in ABD'yle olan ticaretindeki fazla %30 oranında azalmaktadır. Buna karşın, örneğin Almanya'nın ABD ile dış ticaretindeki fazla, katma değer metodu ile daha da artmaktadır.
- Dünya Bankası çalışmalarına göre, 2030'a dek, GYÜ'ler ihracatlarını dört kat arttıracaklardır. Bir başka çalışmaya göre, GYÜ'ler, çalışmaya temel alınan 2004 yılından 2030'a dek, küresel mal ihracatındaki paylarını %22'den %38'e çıkaracak; bu artışa paralel olarak gıda, hammadde ve işlenmiş ürün ithalatlarında da artış olacaktır.
- Zengin ve fakir ülkeler arasındaki eğitim uçurumunun kapatılması halinde, Orta Doğu, Kuzey Afrika, Sahra-altı Afrika ve Latin Amerika ile Hindistan'ın GSYİH'nı 2035'e kadar %3 oranında arttırabilecekleri, aksi halde GSYİH artışının %1 ile sınırlı kalacağı da raporda ifade edilmektedir.
- Sermaye hareketlerinin sınırlı olduğu senaryoda ise, sadece Çin, Rusya ve Hindistan gibi ticaret fazlası veren (surplus) ekonomiler büyümeyi başarabilecek, Brezilya ise 2035'e kadar GSYİH'sinin %4'ünü yitirecektir.
- DTÖ'nün "iyimser senaryosu"na göre, 2035'e dek GYÜ'ler arasındaki ticaretin küresel ticaretin %43'ünü, GÜ'ler arasındaki ticaretin ise %17'sini oluşturması beklenmektedir. "Düşük senaryo"ya göre ise, GYÜ'ler arası ticaret %18, GÜ'ler arası ticaret ise %40 oranında olacaktır.

- Bölgesel ticaret eğilimleri incelendiğinde, yine iyimser senaryoya göre, AB-içi ticaretin 2035'e dek küresel ticaretin %21'inden %8'ine, NAFTA'nın %7'sinden %3'e gerileyeceği; düşük senaryoda ise bu rakamların neredeyse sabit kalacağı görülmektedir.
- Küresel ticarete ülkelerin payları kadar başat aktörler de zamanla değişmektedir. Çin, Hindistan, Kore ve Tayland'ın mal ve hizmetler ticareti ciddi artış göstermiş, buna karşın ABD ve Japonya'nın 1980-2011 arası ihracatları düşüş sergilemiştir. Doğal kaynak ihracatçısı ülkelerin ihracat gelirleri ve küresel ihracattaki payları, ham maddeler (primary commodities) fiyatlarındaki çalkalanmalara paralel değişmektedir. Bu çerçevede örneğin, son dönemdeki kazancına rağmen, Afrika'nın küresel ihracattan 2011'de aldığı pay 1990 ile aynıdır.
- Öte yandan, GÜ ve GYÜ'ler, ihracatlarında gittikçe daha azalan oranlarda uzmanlaşmakta, bir başka deyişle ülkelerin ihracatları birbirlerine yakın bir kompozisyon teşkil etmektedir.
- Uluslararası ticareti etkileyecek temel ekonomik faktörler arasında, demografik değişimler, yatırımlar, teknoloji, enerji ve doğal kaynaklar, ulaşım maliyetleri ve kurumlar yer almaktadır.
- Raporda, ticaretin birkaç küresel şirket tarafından domine edilip edilmediğinden bahisle, son yıllarda ticaretteki eğilimlerin firma düzeyinde veri kullanılmak suretiyle analiz edilmesine başlandığı vurgulanarak, bulguların, ticaretin, tüm ülkelerde ağırlıklı, büyük ticaret firmalarınca yürütüldüğünü gösterdiği tespitinde bulunmaktadır.
- Aşağıdaki tablodan da görüleceği üzere, mesela ABD'de, 2002 yılında ihracatın %96'sından fazla kısmı en büyük ihracatçıların %10'una giren firmalarca gerçekleştirilmiştir.
- Gelişme Yolundaki Ülkeler'de de benzer bir durum gözlemlenmektedir. Ortalama olarak GYÜ ihracatının %81'i en büyük 5 ihracatçı firma tarafından gerçekleştirilmektedir. Raporda ayrıca, ihracatçı performansının ülkeler arasında değişkenlik göstermesinin, bazı ihracatçıların, ihracata başlamadan önce de iyi durumda oldukları ile mi, yoksa bir çeşit "ihracat sürecinde öğrenme" sureti ile sağlanan verimlilik artışı ile mi açıklanacağı da mercek altına alınmaktadır.
- Bu konuda rapordaki tespit, ihracatçı firmaların, ihracatçı olmayan firmalara kıyasla, istihdam ve üretim anlamında daha hızlı büyüdüğü yönündedir.

Ülke	Yıl	İlk %1	İlk %5	İlk %10
ABD	1993	78,2	91,8	95,6
	2002	80,9	93	96,3
AB				
Belçika	2003	48	73	84
Fransa	2003	44	73	84
Almanya	2003	59	81	90
Macaristan	2003	77	91	96
İtalya	2003	32	59	72
Norveç	2003	53	81	91
İngiltere	2003	42	69	80
GYÜ'ler				
Brezilya	2009	56	82	98
Meksika	2009	67	90	99
Bangladeş	2009	22	52	90
Türkiye	2009	56	78	96
G. Afrika	2009	75	90	99
Mısır	2009	49	76	96
İran	2009	51	72	94

2. Uluslararası Ticareti Etkileyen Ekonomik Etmenler

- Küresel nüfusun 2030 yılına dek 8,3 milyara, 2050'de ise 9,3 milyara ulaşması beklenmektedir. Nüfus artışının büyük kısmının, GYÜ'lerde meydana gelmesi beklenmektedir. Yine de, artan nüfusun doğrudan tüketim ve talepte artış anlamına geleceğini düşünmek de yanlış olacaktır. Sosyal güvenlik gibi kurumsal faktörler de hanehalkının harcama kapasitesini etkilemektedir.
- Bununla birlikte, 2010'dan beri küresel nüfusun yaşlandığı, özellikle de Çin'in hızla yaşlandığı da göze çarpmaktadır. Raporda, bu durumun, ucuz işgücü üzerinden rekabet avantajı sağlayan Çin için büyük bir darbe olacağı belirtilmekte; Çin'in aynı zamanda büyük bir sermaye birikiminin odağı haline geldiği ve bunun sürmesi halinde sermaye-yoğun ürünler üzerine yoğunlaşabileceği ifade edilmektedir. Benzer durumun, Türkiye ve Şili gibi GYÜ'lerde de gözlemlendiği raporda dile getirilmektedir.

- Yaşlanan nüfus ve ortalama ömrün uzaması, bireylerin emeklilik sonrası yıllarında harcamak üzere yaptıkları tasarrufları artırmış; artan tasarrufların daha "genç" ekonomilere ihraç edilmesi gereği doğmuştur.
- Çin gibi GYÜ'ler, OECD ülkelerine halihazırda sofistike mallar ihraç etmektedir. Bu durum, her ne kadar başka yerlerde tasarlanan ürünlerin GYÜ'lerde üretilmesinden kaynaklanıyor olsa da, Çin ve zengin ülkelerin ihracatlarının birbirlerine yapı ve kalifiye iş gücü (skill content) açısından benzediği görülmektedir.
- Artan nüfus ile birlikte, kadınların da işgücüne katılımının artacağını öngörmek mümkündür. Bununla birlikte, örneğin Hindistan'da, kültürel ve sosyal normlar dolayısıyla, kadınların işgücüne katılımını tüm yaş gruplarında azalması beklenmektedir.
- Küresel olarak bakıldığında, uluslararası göçmenler 1990-2010 arasında %38 oranında artmıştır. Göçmenlerin yöneldiği ülkelerin Avustralya, Kanada, ABD ve Yeni Zelanda olduğu; Avrupa'da ise göçmenlerin Almanya'ya yöneldiği görülmektedir. Göçmenlerin nüfus artışına etkisi olduğu düşünülse de, son çalışmalar, göçmenlerin buldukları ülkenin nüfus politikalarına uyum gösterdiklerini öne sürmektedir.
- Göç, sadece işgücünde arz fazlası yaratan bir olgu değildir. Aynı zamanda, toplam faktör verimliliğini ve haliyle uluslararası ticareti etkilemektedir. Kaliteli göçmenlerin ülkeleri için beyin göçü sorunu doğarsalar da göç ettikleri ülke için avantaj sağladıkları bilinmektedir. Bununla birlikte, bazı çalışmalar, göçmenlerin dil ve iletişim sorunları yaşadıklarını, ancak yerel işçilerle aynı el emeği avantajlarına sahip olduklarını, bu yüzden nitelikli olmayan yerel işçilerin dil ve iletişim becerileri, göçmenlerin ise el emeği gerektiren işlerde çalıştıklarını belirtmekte; göçmenlerin, işçilerin uzmanlaşmasını sağlamak gibi olumlu etkilerinin olduğu sonucuna ulaşmaktadır.
- Yatırımlar alt başlığında, ülkelerin özellikle altyapıya yönelik yaptıkları harcamaların uluslararası ticarete olumlu etkilerinin olduğuna işaret edilmektedir. İyi sunulan telekomünikasyon hizmetleri, rekabet avantajı yaratmakta; uluslararası uzmanlaşmayı etkilemektedir.
- Evsahibi ülkenin, yatırımı yapan ülkeden gerçekleştirdiği ithalatı azalttığı sürece, doğrudan yabancı yatırım ile ticaret birbirlerinin yerine geçebilmektedir (substitute). Bu durum, özellikle yatırımcı ülkenin aynı ürün/hizmetleri hedef pazarlarda üretmek ve satmak için yurtdışına üretim tesisleri kurması halinde görülmektedir.
- Bir ülkenin, küresel arz zincirlerinden aldığı payın, o ülkenin rekabetçi üstünlüklerine bağlı olduğu bilinmektedir. Bununla birlikte, modern ekonomilerde, rekabetçi üstünlüğün büyük kısmı, insan kaynaklıdır. Bu durum, halihazırda nitelikli olmayan işgücüne sahip ülkelerin gelecekte ileri teknoloji ürünlerde rekabetçi üstünlük geliştirebileceği teorisinin dile getirilmesine yol açmaktadır.
- Yatırımlar konusunda raporda, pek çok GYÜ'nün zayıf yasal çerçeveler ve kurumsal yatırımcıların azlığı dolayısıyla yatırım fonu (mutual funds), emeklilik fonu (pension funds) ve sigorta (insurance schemes) gibi alanlarda görece az geliştiğine parmak basılmaktadır.

- İkili ve bölgesel anlaşmalar vasıtasıyla, uluslararası yatırımları kolaylaştırmak için mevzuat ve düzenleme oluşturma yönündeki çabalar, öngörülebilirliği ve yabancı yatırımcıların güvenliğini sağlaması açısından olumludur. Ancak, bu anlaşmaların, mevzuat farklılıkları yaratabileceği; çok taraflı yatırım kurallarının kaynakların uluslararası dağılımının daha etkin hale gelmesini sağlayabileceği göz ardı edilmemelidir.
- Teknolojinin üretim üzerinde olduğu kadar tüketim üzerinde de etkisi vardır. Teknoloji, maliyetleri düşürmekte ve tüketicinin erişebileceği ürün seçeneklerini genişletmektedir. Ulaşım ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler de keza küresel üretim zincirlerine katılımı kolaylaştıracaktır.
- Teknoloji, ithalatçı ülkeler tarafından ayrı bir ücret ödenmeksizin işçi eğitimi, ters-mühendislik ve tedarikçilerle etkileşim gibi farklı formlarda yayılabilmektedir (technology spillover). Her ne kadar küresel üretim ağlarıyla ilintili olsa da, bu yayılmanın küresel olmaktan ziyade bölgesel nitelik taşıdığı görülmekte; bölgesel ülkelerin bir "uyum kulübü" oluşturmaya ve teknoloji düzeyleri açısından benzer hale gelmeye başladığı dikkat çekmektedir.
- Bilginin teknoloji transferi yoluyla yayılmasının yanı sıra, uzaktan eğitim de "know-how" birikiminde önemli rol oynayacak; teknolojik gelişmelerin çevre konusunda da olumlu etkileri olacaktır. Bu itibarla, küresel üretimin oluşturduğu "dışsallıklar"ın (environmental externalities) fiyatlandırılması da önemli bir çevre koruyucu faktör olarak göze çarpmaktadır.
- Ar-Ge harcamalarına bakıldığında, %90'ının mal sektöründe olduğu ve bunun içinde kimyasal ürünler, makineler ve nakliye malzemelerinin %90'lık bir bölümü kapsadığı görülmektedir.
- Paralel olarak yenilikçilik konusuna bakıldığında, KOBİ'lerin önemli rol oynayacağı, üretim tekniklerinde ve tüketici tercihlerinde meydana gelen değişiklikler incelendiğinde büyük firmalar için rekabette avantaj sağlayan ölçek ekonomileri ve Ar-Ge harcamalarının çapının önemini yitireceği değerlendirilmektedir. Bunda iki temel hususun etkili olduğu düşünülmektedir. Bunların ilki, 3D baskı yöntemleridir. Bu yöntemler ile KOBİ'lerin ancak büyük ölçekli üretimlerle yakalanabilecek verimliliği tutturmaları mümkün olabilecektir. İkinci sebep ise, tüketicilerin gelirleri arttıkça, çeşitlilik taleplerinin de artmasıdır. Bu çerçevede, KOBİ'lerin lüks pazarlara (niche markets) girebilmeleri kolaylaşacaktır.
- İletişim maliyetlerindeki düşüşün de ticarete olumlu etkileri olmaktadır. Örneğin internet üzerinden satışlar, üreticilerin daha fazla pazara daha fazla ürün çeşidi sunabilmelerini sağlamaktadır. Kısa ömürlü tüketici elektroniği gibi ürünler ile otomotiv gibi karmaşık üretim zincirlerinin bir parçası olan sektörlerde iletişim maliyetlerinin düşüşü ciddi avantaj sağlayacaktır. Ayrıca, önceden ticarete konu olmayan hukuk hizmetleri, muhasebecilik, vergi danışmanlığı gibi hizmetlerin yine iletişim teknolojilerindeki gelişmelere paralel olarak genişlediği görülmektedir. Teknoloji geliştikçe, ticaretin "atom"lardan "bit"lere kaydığına da dikkat çekmek gerekmektedir. Örneğin CD ve DVD'ler, artık modası geçmiş ürünler olup, müzik ve film sektörleri tamamen e-ticarete yönelmiştir.

- **Doğal kaynaklar başlığı** altında, küresel kaynaklarının coğrafi açıdan eşit olmayan bir dağılım sergilediğine parmak basılmaktadır. Söz konusu coğrafi dağılım, ticaretin akış yönünü de etkilemektedir. Örneğin, ülkelerin kişi başına düşen ekilebilir alan miktarı arttıkça, tarım ürünleri ihracatı da artmaktadır.
- Tarımda, toplam temiz su kaynaklarının %69'u kullanılmakta, bunun %90'ı buharlaşma ile yitirilmektedir.
- Enerji kaynakları açısından bakıldığında, küresel ekonominin can damarlarının büyük tedarikçi ülkeler ve bunlara bağlı altyapılar tarafından oluşturulduğu görülmektedir. Kolombiya, Nijer Deltası ve Irak'ta, enerji altyapılarını hedef alan pek çok saldırı meydana gelmiş: içinde bulunduğumuz yılın başlarında Cezayir'de gaz tesislerini hedef alan büyük bir terörist saldırı meydana gelmiştir.
- Enerji arzına yönelik bu ve benzeri tehditlerin yanı sıra, jeopolitik gerilimler de ilave maliyetler yaratmaktadır. Bu tür maliyetleri aşabilmek için örneğin Rusya, eski SSCB ülkelerine olan bağımlılığını azaltmak amacıyla, Baltık Denizi Boru Hattı üzerinden Avrupa pazarlarına erişmektedir.
- Yeterli enerji kaynaklarına sahip olmayan ülkeler, enerji güvenliğini sağlamak amacıyla dikkatli bir politika izlemektedir. Örneğin Çinli firmalar, Angola, Azerbaycan, Kanada, Çad, Endonezya, Irak, İran, Kazakistan, Myanmar (Burma), Nijerya, Peru, Rusya, Suudi Arabistan, Sudan, Türkmenistan, Özbekistan ve Venezuela'da yatırımlar yapmaktadır.
- Benzer şekilde, ülkeler gıda güvenliklerini teminen yurt dışında bulunan tarım alanlarına da yatırım yapmaktadır. Bu çerçevede Kongo, Endonezya ve Filipinler en çok toprak satan, İngiltere, ABD ve Çin ise en çok toprak alan ilk üç ülke olmuştur.
- **Ulaşım maliyetleri başlığı** altında, kaliteli ürünlerin genellikle yüksek fiyata satıldığı, bu itibarla sabit ulaşım maliyetlerinin düşük kalite-düşük fiyatlı ürünler için maliyetin büyük kısmını oluşturduğu ifade edilmektedir.
- **Sevkiyatta bir haftalık gecikme** ihracat hacmini %7 azaltmakta veya ürünün teslimat fiyatını %16 arttırmaktadır. Özellikle zaman açısından hassas olan mallarda, hacmin %26'ya kadar varan oranlarda düşmesi söz konusu olabilmektedir.
- Bu çerçevede, DİÖ Doha Kalkınma Turu'nun ticaretin kolaylaştırılması üzerine yürüttüğü müzakereler son derece önem teşkil etmektedir. Ticaretin kolaylaştırılmasının, nakliye maliyetlerine %10, düşük gelir düzeyindeki ülkelerin ticaret maliyetlerini ise %20 azaltması beklenmektedir.
- Önlem alınmadığı takdirde enerji fiyatlarındaki artışlar uzun vadede ulaşım maliyetlerini arttıracak ve hatta maliyet açısından uzun mesafe ticareti caydırıcı hale getirerek ticaretin daha da bölgeselleşmesine yol açabilecektir.
- Teknolojinin, ulaşım üzerinde de kayda değer etkileri olmaktadır. En basit örnekle, konteynır, yani standart ebatlarda metal kutuların kullanımının yaygınlaşması, 20. yüzyılın ikinci yarısında ticaretin muazzam derecede artmasını sağlamış, küresel arz zincirleri ile anlık üretimin (just-in-time) yükselişine önemli katkıda bulunmuştur.

- **Kurumlar**, ekonomik ve politik yapıların şekillendiği sosyal norm, kanunlar, politik rejimler, uluslararası anlaşmalar olarak tanımlanmaktadır. Ekonomik kurumlar, özellikle de yasal düzenlemelerin kalitesi ve hukukun üstünlüğü ilkesi, ekonomik ilişkiler için son derece önemlidir.
- Küresel arz zincirlerine eklemlenmiş olmak, ticarete yeni engeller konmaması yönünde teşvik edici bir rol üstlenmektedir. Bununla birlikte, GYÜ'lerin arz zincirlerine katılmalarının başarılı bir strateji olup olmayacağı da yerel ekonomik kurumların güçlü olup olmamasına bağlıdır.
- Yerel kurumlar ve kurumsal çerçevenin, üretimin belli bir aşamasının yurt dışında yapıp yapılmayacağına (outsourcing) dair değerlendirmelerde önemli etkisi olmaktadır. Bir ara malın üretiminin yurt dışına kaydırılıp kaydırılmamasında, evsahibi olacak ülkenin kurumlarının güçlülüğü, sözleşmelerin uygulanıp uygulanmayacağı gibi faktörler göz önünde bulundurulmaktadır.
- Benzer şekilde, gayriresmi kurumların da yatırım ve ticaret üzerinde etkisi hissedilmektedir. Çineğin kültürel yakınlık veya farklılıklar, beşeri ilişkiler üzerinde derin etkileri olan sosyal normları şekillendirmektedir. Raporda, Samuel Huntington'un, uluslar arası ilişkiler disiplini tarafından bolca eleştirilen Medeniyetler Çatışması adlı kitabından alıntı yapılarak, "iş adamlarının, anladıkları ve güvendikleri kişilerle iş yapmayı tercih ettikleri" vurgulanmaktadır.

3. Ticarette Açıklık ve Geniş Sosyo-ekonomik Bağlam

- Büyüme döneminde dahi, Çin ve Hindistan gibi büyük nüfuslu yükselen ekonomiler, kırsal kesimdeki işçileri kayıtlı ekonomiye çekmekte zorlanacaklardır. İşsizliğin yanı sıra, gelir eşitsizlikleri de politikacıların gündemini meşgul eden konular arasında yer almaya devam edecektir.
- İşsizlik korkusu, seçmenlerin ticaret reformlarına yönelik politikalar hakkındaki görüşlerini şekillendiren faktörler arasında yer alacaktır. Söz konusu seçmenlerin reformlar neticesinde işlerini gerçekten yitirmeyecek oluşları dahi, seçmenlerin reformlara olumlu yaklaşmalarını sağlayamayacaktır.
- Tüketicilerin gelir seviyesi yükseldikçe, gelirlerinin oransal olarak azalan kısmını gıda gibi ihtiyaç ürünlerine harcayacakları bilinmektedir. Bu tüketiciler, ev mobilyaları ve eğitim hizmetleri gibi alanlara para harcayacaklardır.
- Ürün çeşitliliği açısından bakıldığında, düşük gelir düzeyindeki ülkelerin ihracat ürünlerinin "ölüm oranları"nın diğer ülkelere kıyasla daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu durum, düşük gelir düzeyli ülkelerin, "uzun ömürlü" (potentially viable) ürünlerin imalatını arttırmakta zorlandıklarını göstermektedir. Politikacılar, pazar başarısızlıklarına odaklanıp, kurumsal sorunları çözmeye çalışmalı; ayrıca, bu ülkelerin pazarlarını görece küçük bir kısmını deniz aşırı ülkelerin oluşturduğu dikkate alınarak, ihracatçıların küresel arz zincirleri ile eklemlenmesini sağlayacak politikalara yönelmelidirler.

- Bu çerçevede örneğin, Ruanda, izlediği “ulusal kahve stratejisi” sayesinde uluslar arası kahve piyasalarında etkin bir konuma yükselmiştir. Fiyatların düştüğü dönemlerde bile, tükümetlerin kaliteli kahve üretimine verdikleri önem dolayısıyla sanayi kalitesinde kahvenin fiyatları düşse bile Ruandalı üreticiler kar edebilmektedir. Ayrıca, sözkonusu politikanın, istikrarlı ihracat gelirinin yanı sıra sosyal bir etkisi de olmuştur: Kahve üretiminin yarattığı istihdam, 1990’lı yıllardaki gerilim dolayısıyla düşman haline gelen Hutu ve Tutsi kabilelerinin bir arada çalışmalarını da sağlamaktadır.
- GÜ’lerde istihdam hizmetler sektöründe yoğunlaşmaktadır. Bu çerçevede, yüksek gelirli finans ve sosyal danışmanlık kadar, düşük nitelik-düşük ücret içeren hastabakıcılık, insani günlük bakım gibi alanlar öne çıkmakta; düşük nitelik-düşük ücret işlerinde işsizlik dışılık göze çarpmaktadır.
- Çevresel konulara ekate alındığında ise, açık ticaret ve çevrenin korunmasının, sürdürülebilir kalkınmanın temel taşı olduğunu söylemek mümkündür. Bu durum, 20 yıl önce düzenlenen Rio Zirvesinde de ifade edilmiş; ardından DTÖ tarafından da benimsenmiştir.
- Üreticiler daha temiz üretim tekniklerini ve tüketiciler atıkları geri dönüştürmek gibi basit alışkanlıkları benimsemedikçe, ekonominin düzelmesi ve üretimin artmasının çevreye sonuçsuz yansımaları olacaktır.
- Konuya ilişkin olarak iki zıt teori bulunmaktadır. Faktör donanımı teorisi, ülkelerin gelişmişlik düzeyi arttıkça sermaye-yoğun, yani daha “kirli” ürünlerde yoğunlaşacağını savunmaktadır. Kirlilik cenneti teorisi ise açık ticaretin kirlilik-yoğun üretimlerin sıkı çevresel düzenlemeleri olan ülkelere göre gevşek düzenlemeleri olan ülkelere kaymasını, böylece GYÜ’lerin kirli, GÜ’lerin ise temiz üretim üzerinde uzmanlaşmış olacağını öne sürmektedir.
- Sıkı çevresel düzenlemelerin, “yeşil korumacılık” halini alarak ticareti kısıtlayıcı politikalara dönüşene kadar bazı firma ve sektörler için rekabet dezavantajı haline gelmesinin de mümkün olduğu dikkatten kaçmamalıdır. Bununla birlikte, küresel arz zincirlerinin çevreye olan olumlu olduğunu düşünenler de vardır. Japon üreticiler hakkında yapılan bir araştırma, üreticilerin sıkı düzenlemeler karşısında sadece üretimin kirli bölümlerini yurt dışında ürettiklerini (outsourc) göstermekte, bu minvalde, çevresel düzenlemelerin yerel istihdam üzerinde büyük ölçekte olumsuz bir etkisinin olmadığına işaret etmektedir.
- Kirli üretimin yanı sıra, düşük gelir düzeyindeki ülkeler, ticareti finansmanında karşılaştıkları maliyetlerin makul düzeylerde olmamasından kaynaklanan sıkıntılar da yaşamaktadır. Özellikle KOBİ’ler, yerel bankaların bilgi eksikliğinden tüccarlardan aldığı kredilere karşılık yüksek güvenceler beklenmesine yol açan güven eksikliğine ilişkin önemli sorunlarla karşılaşmaktadırlar.
- Esasen ticaretin finansmanı, bankaların bilançoları açısından dengeyi sağlayıcı bir kalem olarak kabul edilebilir. Tabiatı gereği kısa vadeli olan bu finansmanların yenilenmemesi ya da bu finansmanlara ayrılan meblağın azaltılması ile bilanço dengesinin sağlanması (deleveraging) mümkün olabilmektedir. Nitekim, 2011 sonlarında bazı Asya ülkelerinin bankaları, kısa süreli de olsa ticaret finansmanına ayırdıkları meblağları fîlterek bilanço dengeleme yöntemine gitmişlerdir.

T.C.

Ekonomi Bakanlığı

Anlaşmalar Genel Müdürlüğü

Çok Taraflı İlişkiler ve Uluslararası İlişkiler Dairesi

Ağustos 2013

- Raporla göre, yabancı para ile yapılan işlemlerde Türk Lirası, 2001-2010 arasında günlük kullanım oranından %0,7'ye çıkarmıştır. Aynı dönemde ABD Dolarının kullanımı %89,9'dan %84,9'a, Japon Yenininin %23,5'ten %19'a, İngiliz Sterlininin ise %13'ten 2004'te olduğu %16,5'lik tepenin ardından %12,9'a değişim göstermiş; Çin Yuanı ise yine sınırlı olarak %0,9'a yükselmiştir.

4. Çok Taraflı Ticaret İlişkileri için Olasılıklar

- Uluslar arası ticarette önümüzdeki dönemi şekillendirecek en önemli eğilim, küresel arz zincirleridir. Tüketiciler ve üreticiler, belli üretim aşamalarında uzmanlaşmakta, bu çerçevede yeni pazarların bir bölgeselleşme görülmektedir.
- Çin ile birlikte Hindistan ve Brezilya da çok taraflı ticaret sistemi içindeki güç dengesini değiştiren güçlerdir. Hatırlanacağı üzere, 1980-2011 arasında Çin, küresel mal ticaretindeki payını %10'dan %15'e çıkarmayı başarmıştır.
- Bilgi teknolojileri ve telekomünikasyon alanında meydana gelen gelişmeler ve üç boyutlu baskıların yeni teknikler, mal ve hizmet ticareti arasındaki ayırımı keskin olmaktan çıkarılmaktadır.
- Benzer şekilde, "mal ticareti ve hizmetleşme" de DTÖ ve GATS için, gerek ürün kapsamı gerekse GATS'ın uygulanışı açısından sıkıntılar oluşturmaktadır. Hizmetleşme (service liberalization), mal üretiminin artan kısmının hizmetlerden oluşması anlamına gelmektedir.
- Tüketicilerin artan bilinç düzeyleri de önümüzdeki dönemi şekillendirecektir. Çevre, gıda güvenliği ve sağlıkta sözkonusu bilinç, hükümetlerin de inisiyatif almalarına yol açmıştır. Bununla birlikte, "kamu yararı" adına sunulan inisiyatiflerin kolaylıkla ticarete teknik engeller (TTE) halini alarak korumacı bir politikaya dönüşebileceği unutulmamalıdır.
- Kamu yararı ile ilgili TTE'ler, ciddi şeffaflık sorunu yaratmaktadır. DTÖ ayrıca, hangi politikaların uygulanabilir olduğu, hangilerinin ise yasaklanması gerektiğinin belirlenmesi gibi teknik sorunlarla karşı karşıyadır.
- Ticaret ve çevre politikalarının uyumlaştırılması ve çevresel kaygıların ticarete engel oluşturulmaması, Dünya Zirvesinde benimsenen bir ilke olmuştur. Benzer şekilde, kamu sağlığı amaçları için atılacak adımların da TTE oluşturmayacak şekilde düzenlenmesi, bu çerçevede örneğin tütün ve alkollü ürünlere ilişkin getirilen yasal düzenlemelerin anlaşmazlık konusu olabileceğinin unutulmaması gerekmektedir.
- DTÖ'nün önümüzdeki dönemde karşılaştacağı zorlukların başında, küresel arz zincirleri gelmektedir. Çok taraflı tarife indirimleri, tercihli ticaret anlaşmaları ve ikili yatırım anlaşmaları sayısında artmakta; bu minvalde, ticaret açılımlarının ciddi bir kısmı DTÖ çatısı dışında gerçekleşmektedir.
- Dış siparişlerin (offs-shoring) ülke içi korumacı politika lobisinin etkisini azaltması, iletişim maliyetlerinin düşmesinin lobicilik üzerinde etkisinin olması, ayrıca yine dış siparişler neticesinde DTÖ'lerin "ithal ikameci politikalar" izlemekten vazgeçmesi, ülkelerin tek taraflı tarif indirimlerinde bulunmalarının sebepleri arasında sayılabilir.

Bununla birlikte, sözkonusu tarife indirimlerinin DTÖ'de bağlanmadığı, dolayısıyla ülkelerin istedikleri zaman DTÖ hükümlerine aykırı olmaksızın mevcut tarife oranlarını DTÖ'ye bağlı tarife oranlarına çekebilecekleri; buna karşın süregelen küresel kriz ortamında "bağlı-uygulan" tarife oranları farkının (water) azalmamış olmasının da küresel arz zincirlerinin olumlu bir neticesi olduğunu da söylemek mümkündür.

- Yine de, "bağlı-uygulan" tarife oranlarının farklılığı, Doha Müzakere Turu'nun sona ermesini müteakip yapılacak formül indirimlerinin kağıt üzerinde kalmasına ve uygulamaya yansımamasına yol açacaktır.
- Dış siparişlerin (offshoring) artması, DTÖ üzerinde doğrudan ve dolaylı iki baskı oluşturmaktadır. DTÖ, daha öznel/bireyselleştirilmiş anlaşmalar ve daha derin bir entegrasyon yaratmak gibi doğrudan; üye ülkelerin DTÖ'nün sunduğu anlaşmazlıkların halli mekanizmalarından BTA'ların mekanizmalarına yönelmelerini önlemek için kendini yenilemek gibi dolaylı baskı ile karşı karşıyadır.
- Ülkelerin izledikleri kur politikalarının düzenlenmesi amacıyla DTÖ'nün devreye girebileceği de bazı araştırmacılar tarafından dile getirilmektedir.
- Düşük kur politikalarının, uluslararası ticaret üzerinde büyük etkileri olduğu bilinmektedir. Bu çerçevede, DTÖ'nün ihracat destekleri ve ithalat vergilerine benzer bir rejim oluşturarak bu politikaları da düzenleyebileceği, hatta ve hatta DTÖ bünyesinde çok taraflı bir anlaşma ile kur politikalarının Anlaşmazlıkların Halli Organı'nda ele alınmasının sağlanabileceği yönünde öneriler mevcuttur.
- Bu konu, DTÖ'nün diğer uluslararası kuruluşlarla işbirliğini geliştirmesi yönündeki önerilerde de ele alınmaktadır. Kurumların üye ülke yapısının farklılığı, devlet-dışı aktörlerin katılımına açıklığı ve ayrıca ulusal düzeydeki işbirliği ve eşgüdümün zayıf oluşu gibi faktörlerin, kurumlar arası işbirliğini olumsuz etkileyeceği aşikardır. Bununla birlikte, küresel krizin daha önceleri sorun dahi teşkil etmeyen ticaretin finansmanı gibi alanlarda açtığı derin yaraların, ancak çok taraflı işbirliği ile aşılabileceği gözden kaçırılmamalıdır.
- Uluslararası kurumlar arasında işbirliğine verilebilecek en güzel örnek, ilaç sektöründen gelmektedir. Bireylerin ilaçlara erişimini düzenleyecek politikalar, sağlık politikaları, fikri mülkiyet hakları, rekabet politikaları ve rekabete dair yasal düzenlemeler, ihale stratejileri ve tarife rejimleri gibi pek çok faktörün bir arada değerlendirilmesini gerektirmekte; Dünya Sağlık Örgütü, Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü (WIPO) ve DTÖ'nün bir arada çalışması için zemin hazırlamaktadır.
- Gıda piyasalarında fiyatların istikrarsız ve yükselişte oluşu, gıda güvenliği açısından endişe uyandırmaktadır. Bu endişeler, tarım ürünü ihracatçısı ülkelerin ihracatı kısıtlama yönündeki politikaları ile iyice törpülenmiştir. GYÜ'ler ve yükselen ekonomiler, gıda güvenliğini sağlamak için ticaretin iyi bir yöntem olduğundan şüphe etmektedir.
- DTÖ bünyesindeki GYÜ'lerin yekpare ele alınması doğru değildir – GYÜ'ler, özellikle Özel ve Lehi Muamele hükümlerine açısından, tek bir grup olarak değerlendirilmemelidir.

- DTÖ çatısı altında yeni ülkelerin aktif bir rol üstlenmesi, her ne kadar çok taraflı yapının doğal bir neticesi olsa da, farklı ülkelerin farklı çıkarları ve farklı stratejileri nedeniyle, müzakereler hızla seyretmemektedir. Bazı araştırmacılar, bir başat ülkeden oluşan sistemlerin açık ticaret yanlısı olduklarını, fakat mevcut durumdaki gibi birkaç büyük fakat çok gelişmişlik düzeyinde olmayan ülkeden oluşan sistemlerin ise kapalı olma eğiliminde olduklarını ifade etmektedir. Müzakerelerin hızını yavaşlatan etkenler arasında ülkelerin “küreselleşme yorgunu” olmaları da sayılabilir.
- Örgütün, yukarıda bahsedilen sorunları aşabilmesi için:
 - Tercihli ticaret anlaşmalarını mümkün olduğunca çok taraflı hale getirilmesi,
 - Sözkonusu anlaşmaların birbirleri ile uyumlaştırılması,
 - Menşe kurallarının armonize edilmesi,
 - Ticaretin kolaylaştırılması örneğinde görüldüğü gibi, tek tip müzakere taleplerinin terk edilerek ülke özünde Özel ve Lehte Muamele uygulamalarına gidilmesi,
 - Meşru ve meşru olmayan korumacı önlemler arasındaki çizginin netleştirilmesi,
 - Hizmetleşme eğilimi dikkate alınarak, hizmetler ve mal müzakerelerinin iki ayrı müzakere yerine bir arada yürütülmesine özen gösterilmesi,
 - Rekabet konusunda “yumuşak hukuk” kurallarına geçilerek üye ülkelerin izleyecekleri temel ilkelerin belirlenmesi,
 - İhracat vergilerine yönelik düzenlemelere gidilmesi,
 - Özellikle enerji sektöründe, hizmet sağlayıcılarının uyumlu (coherent) pazara giriş haklarına sahip olmalarının sağlanması,
 - Oydaşma (consensus) ilkesini tamamlayıcı yönde yönetim reformlarına gidilmesi,
 - Tek paket (single undertaking) yaklaşımının yarattığı konu ilişkilendirme (issue linkage) avantajının müzakerelerin bir alanda yaşanan uyumsuzluklar dolayısıyla tıkanması gibi istenmeyen bir neticeye yol açmasının önlenmesi,
 - Şeffaflığın artırılması ve bildirim mekanizmasının geliştirilmesi önerilmektedir.
- DTÖ’nün, küresel arz zincirleri ve bunun neticelerine uyum sağlaması gerekmektedir. “Demode” olma riski taşıyan örgütün çağın ekonomik ve ticari yapılanmasına ayak uyduramaması halinde, DTÖ 2.0” şeklinde adlandırılan yeni bir ticaret örgütüne ihtiyaç duyulacaktır.

Arz ederim.